

กรมประมง เตือนภัยเกษตรกรเฝ้าระวังโรคสัตว์น้ำในช่วงฤดูฝน

เรียบเรียงโดย ดร.ฐิติพร หลาวประเสริฐ

กองวิจัยและพัฒนาสุขภาพสัตว์น้ำ กรมประมง

ด้วยขณะนี้สภาพอากาศในประเทศไทย เริ่มเปลี่ยนจากฤดูร้อนเข้าสู่ฤดูฝน โดยในบางพื้นที่ของประเทศไทย พบสภาพฝนตกหนัก มีผลทำให้สภาวะอากาศ อุณหภูมิน้ำและออกซิเจนในน้ำมีการเปลี่ยนแปลงอย่างกะทันหัน ส่งผลให้สัตว์น้ำปรับตัวไม่ทัน เกิดการตายอย่างฉับพลันได้ ผลกระทบนี้ สามารถเกิดขึ้นได้ทั้งในบ่อดินและกระชังที่เลี้ยงในแม่น้ำ คลอง อ่างเก็บน้ำ และคลองส่งน้ำต่าง ๆ นอกจากนี้ยังเป็นปัจจัยโน้มน้ำที่สำคัญที่กระตุ้นให้สัตว์น้ำเกิดความเครียด อ่อนแอ และยอมรับเชื้อโรคอื่นได้ง่าย

ปัญหาการเลี้ยงสัตว์น้ำที่พบบ่อยในฤดูฝน เช่น

- น้ำท่วมบ่อสัตว์น้ำ เกษตรกรควรเตรียมการป้องกันสัตว์น้ำหลุดออกจากบ่อโดยการใช้อวนมุ้งเขียวทำเป็นผนังสูงจากขอบบ่อ อย่างน้อย 50 เซนติเมตร ล้อมให้รอบบ่อ หรือเตรียมสถานที่ย้ายสัตว์น้ำ ซึ่งจะต้องเพียงพอกับสัตว์น้ำที่เลี้ยง
- กระชังพังเสียหายเนื่องจากถูกกระแสน้ำพัดพา เกษตรกรควรเตรียมการป้องกัน โดยผูกยึดกระชังให้แน่นขึ้น ทำผนังไม้ไผ่กันลดความแรงของกระแสน้ำหรือเตรียมสถานที่ย้ายสัตว์น้ำ ซึ่งจะต้องเพียงพอกับสัตว์น้ำที่เลี้ยง
- การตายของสัตว์น้ำที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงคุณภาพน้ำอย่างกะทันหัน เช่น อุณหภูมิ(การแยกชั้นของอุณหภูมิ) ค่าความเป็นกรดเป็นด่าง ปริมาณออกซิเจนในน้ำ เป็นต้น เกษตรกรควรเตรียมวัสดุอุปกรณ์ เพื่อลดผลกระทบจากเรื่องดังกล่าว เช่น ใช้เครื่องให้อากาศเพื่อเพิ่มออกซิเจนในน้ำและป้องกันการแบ่งชั้นของอุณหภูมิ ใช้วัสดุปูนเพื่อควบคุมค่าความเป็นกรดเป็นด่าง ในช่วงเช้าและบ่าย หรือระหว่างที่มีฝนตก มีค่าไม่แตกต่างกันมาก

โรคสัตว์น้ำที่พบบ่อยได้ในฤดูฝน ด้วยสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงกะทันหัน ส่งผลให้สัตว์น้ำ เครียด อ่อนแอ ยอมรับเชื้อโรคชนิดต่างๆ และป่วยได้ง่าย โรคสัตว์น้ำที่พบบ่อย เช่น

- โรคที่เกิดจากปรสิต ที่พบในปลา เช่น เห็บระฆัง ปลิงใส เหาปลา และหมัดปลา ทำให้ปลามีอาการผิดปกติ เช่น ว่ายน้ำผิดปกติ หายใจถี่ มีจุดแดงตามผิวหนัง เป็นต้น
- โรคที่เกิดจากแบคทีเรีย ที่พบในปลา เช่น vibrio สเตรปโตคอคคัส แอโรโมแนส ฟลาโวแบคทีเรีย เป็นต้น ซึ่งแบคทีเรียดังกล่าวนี้ เป็นแบคทีเรียที่เจริญได้ดีในน้ำที่ขุ่น มีออกซิเจนต่ำ มักจะเข้าไปทำอันตรายปลาเมื่อปลาอ่อนแอ และแพร่กระจายอย่างรวดเร็วผ่านทางกระแสเลือด หากเป็นปลาจะมีอาการซึม ไม่กินอาหาร มีแผลเลือดออกตามลำตัวและอวัยวะต่าง ๆ มีตุ่มฝีที่บริเวณใต้คาง และผิวหนังตัว ตาขุ่น ตัวดำ ทอยตาย
- โรคที่เกิดจากเชื้อไวรัส ที่พบในปลา เช่น เคเซอวีในปลา ทีโอแอลวีในปลานิล นอกจากนี้มีไวรัสที่ทำให้เกิดโรคในกุ้งขาว กุ้งก้ามกราม อีกหลายชนิด ลักษณะอาการของสัตว์น้ำที่ได้รับเชื้อไวรัส จะแตกต่างกันไปตามเชื้อไวรัสแต่ละชนิด อาการโดยรวม คือ ไม่กินอาหาร อัตราการตายสูง

สัมผัสอากาศจะช่วยเพิ่มปริมาณออกซิเจนในน้ำได้ นอกจากนี้ กรณีที่ฝนตกหนัก ค่าความเป็นกรด-ด่าง (พีเอช, pH) ในบ่อเลี้ยงสัตว์น้ำจะมีค่าลดลง (น้ำฝนมีสภาพเป็นกรด) ควรโรยปูนขาวหรือปูนมาร์ล เพื่อควบคุมค่าความเป็นกรด-ด่าง ลดความเป็นกรดของน้ำในบ่อ และเติมเกลือแกงเพื่อลดปริมาณปรสิตร ลดความเป็นพิษของแอมโมเนีย ลดความเครียดของสัตว์น้ำในบ่อ

- การปล่อยสัตว์น้ำลงเลี้ยง ควรอยู่ในอัตราความหนาแน่นที่เหมาะสม หรือน้อยกว่าปกติ เพื่อลดความสูญเสียจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว หรือมีคุณภาพน้ำไม่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตของสัตว์น้ำ
- เกษตรกรควรป้องกันและควบคุมการระบาดของโรคสัตว์น้ำ เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหาย โดยควรคัดเลือกลูกพันธุ์ที่มีความแข็งแรง จากฟาร์มผู้ผลิตที่ได้มาตรฐานและเชื่อถือได้ เลือกใช้อาหารที่มีคุณภาพที่ดีและให้อาหารสัตว์น้ำในปริมาณที่เหมาะสม เสริมสารอาหารหรือวิตามินที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโตของสัตว์น้ำ (เช่น โปรไบโอติก วิตามินซี วิตามินรวม เป็นต้น)
- เกษตรกรควรหมั่นตรวจสุขภาพสัตว์น้ำอย่างสม่ำเสมอ กรณีมีสัตว์น้ำป่วยตาย ควรกำจัดโดยการฝังหรือเผา ไม่ควรทิ้งสัตว์น้ำป่วยไว้ในบริเวณบ่อหรือกระชังที่เลี้ยง เพราะจะเป็นการแพร่กระจายเชื้อโรค ทำให้การระบาดของโรคเป็นไปอย่างรวดเร็ว
- หากมีการขนส่งสัตว์น้ำ เพื่อปล่อยเลี้ยง ต้องป้องกันไม่ให้โดนฝนตลอดการขนส่ง
- หลีกเลี่ยงการปล่อยสัตว์น้ำลงเลี้ยงช่วงที่ฝนตกหนัก

ทั้งนี้ หากเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำท่านใด ต้องการคำแนะนำในเรื่องการป้องกันโรคสัตว์น้ำ การจัดการสุขภาพสัตว์น้ำที่ดี หรือมีข้อสงสัยเพิ่มเติมเกี่ยวกับโรคสัตว์น้ำที่พบ ต้องการส่งตัวอย่างสัตว์น้ำ เพื่อตรวจวิเคราะห์โรค สามารถติดต่อได้โดยตรงที่กองวิจัยและพัฒนาสุขภาพสัตว์น้ำ กรุงเทพมหานคร หมายเลขโทรศัพท์ 0 2579 4122, ศูนย์วิจัยสุขภาพสัตว์น้ำสงขลา หมายเลขโทรศัพท์ 0 7433 4516-8 และ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งที่ใกล้เคียง นอกจากนี้สามารถติดต่อขอคำแนะนำเบื้องต้นได้จากสำนักงานประมงจังหวัด ในพื้นที่ “กรมประมง รอบรู้เรื่องสัตว์น้ำ ยินดีให้บริการด้วยใจ”

การป้องกันโรค

1. หมั่นดูแลสุขภาพสัตว์น้ำ ให้มีความแข็งแรงอยู่เสมอ
2. ควรเสริมสารอาหารที่สำคัญและจำเป็น เช่น วิตามินรวม วิตามินซี โปรไบโอติก เป็นต้น
3. ควบคุมคุณภาพน้ำ เช่น อุณหภูมิ ปริมาณออกซิเจน ค่าความเป็นกรดต่าง เป็นต้น ให้เหมาะสมและคงที่อยู่เสมอ
4. กรณีเลี้ยงสัตว์น้ำในกระชัง หมั่นทำความสะอาดกระชัง เพื่อกำจัดตะกอนและเศษอาหารออกให้หมด เป็นการตัดวงจรชีวิตปรสิตและเชื้อโรค

การรักษาโรค การรักษาโรคที่มีประสิทธิภาพนั้น จะรักษาตามสาเหตุการเกิดโรค ทั้งนี้ เกษตรกรควรส่งตัวอย่าง สัตว์น้ำที่พบอาการผิดปกติเพื่อตรวจวินิจฉัยโรคในห้องปฏิบัติการ หรือปรึกษานักวิชาการประมงในพื้นที่การเลี้ยง อย่างไรก็ตามเกษตรกรสามารถตรวจวินิจฉัยโรคได้เองในเบื้องต้น เช่น สังเกตลักษณะอาการผิดปกติ ถ่ายภาพ และแจ้งให้นักวิชาการประมงทราบผ่านทางช่องทางต่างๆ เช่น ไลน์ จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น

- **โรคที่เกิดจากปรสิต** การกำจัดปรสิตในปลาที่เลี้ยงในบ่อ ทำได้โดยใช้ต่างทับทิม 1-2 กรัมต่อน้ำ 1 ตัน หรือ ไตรคลอโรฟอน 0.25 กรัมต่อน้ำ 1 ตัน แต่หากเป็นปลาที่เลี้ยงไว้ในกระชัง ให้ใช้ผ้าใบหุ้มกระชังก่อนใส่สารเคมี นอกจากนี้ยังสามารถแช่ขวดหรือถุงต่างทับทิม หรือถุงเกลือ ไว้ในกระชังเป็นจุด ๆ เพื่อช่วยลดปริมาณปรสิตที่อยู่ในกระชังและลดความเครียดให้ปลา
- **โรคที่เกิดจากแบคทีเรีย** ควรนำปลามาตรวจวินิจฉัยโรค เพื่อตรวจสอบชนิดแบคทีเรียและประสิทธิภาพของ ยาต้านจุลชีพที่จะใช้ให้เหมาะสมกับชนิดของแบคทีเรีย ก่อนนำยาดังกล่าวมาผสมอาหารให้กินตาม คำแนะนำในฉลากยา
- **โรคที่เกิดจากเชื้อไวรัส** ไม่มียารักษา

แนวทางป้องกันและลดความเสี่ยงที่จะเกิดผลกระทบเชิงลบที่เกิดจากสภาวะอากาศเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน
เกษตรกรควรวางแผนเพื่อรองรับสถานการณ์ดังกล่าว ดังนี้

- เกษตรกรควรเผื่อระวางระวางติดตามสถานการณ์น้ำป่าไหลหลากอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถวางแผนจัดการการเลี้ยงสัตว์น้ำ ไม่ให้เกิดการตาย อันเนื่องมาจากการชะล้างของดิน แร่ธาตุและ สารเคมีลงสู่บ่อและกระชังสัตว์น้ำ เมื่อเริ่มเข้าฤดูน้ำแดง น้ำหลาก เกษตรกรไม่ควรนำน้ำเข้าบ่อ เพราะน้ำจะพัดพาสิ่งสกปรกจากผิวดินลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ ควรทิ้งระยะเวลาให้น้ำมีคุณภาพที่เหมาะสมก่อน จึงนำน้ำไปใช้ในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ กรณีการเลี้ยงสัตว์น้ำในกระชัง เกษตรกรควร มั่นตรวสอบดูแลความคงทนแข็งแรงของกระชังอยู่เสมอและควรจัดวางกระชังให้มีระยะห่างกัน พอสมควร เพื่อให้มีการหมุนเวียนถ่ายเทได้สะดวก
- เกษตรกรควรทำความสะอาดพื้นบ่อ หรือกระชังอย่างสม่ำเสมอ เพื่อลดปริมาณสารอินทรีย์ เศษอาหาร มูลของเสีย ซึ่งเป็นแหล่งอาหารและที่อยู่อาศัยของปรสิตและเชื้อโรคต่าง ๆ
- เกษตรกร ต้องมีการวางแผนจัดการน้ำใช้และคุณภาพน้ำที่ดี ให้อยู่ในช่วงที่มีค่าเหมาะสม สำหรับการเลี้ยงสัตว์น้ำ หากสภาพอากาศปิด มีฝนตก จะส่งผลให้ปริมาณออกซิเจนในน้ำลดลงอย่าง ฉับพลัน เกษตรกรสามารถป้องกันการตายของสัตว์น้ำได้ โดยการเปิดเครื่องตีน้ำหรือสูบน้ำในบ่อให้